

آخرین لحظات زندگی است یا میباید بعانی و یا بعیری
 حالا که درد را تشخیص داده‌ای برخیز و به درمان بپرداز
 شب تاریک است ، گزمه در خواب و دگان باز است
 پسر جان دزد بیدار است برخیز و دگانت را بپا
 شیشه شکسته و می ریخته و باغ خالی شده
 بلبلان مستند و توبه رشتی بنگر چه گلی به دامانش خواهد ریخت

در جنگ جهانی اول که روسهای تزاری ، برخلاف مقررات -
 بین‌المللی کشور ایران را مورد تاخت و تاز قرار داده و بعنوان
 جلوگیری از تجاوزات آلمانیها و عثمانیها در گیلان مستقر شده
 و مانند دوران مشروطیت از ارتکاب هیچ نوع کارهای ناهنجار
 ایا نمی نمودند و همین امر باعث قیام میرزا کوچک خان جنگلی
 و یاران آزادیخواهش گردید طبع حساس و سرکش کسمائی را به
 شرکت در این قیام پیوند داد و در میان صفوف جنگلیان به نشر
 و تبلیغ افکار وطنی و انقلابی پرداخت و جسته گریخته به افرادی
 که اختلاف بین زعمای دامن میزدند و یا بنظر او صلاحیت
 عضویت هیئت اتحاد اسلام (کانون سازمان نهضت) را نداشته‌اند
 تاخته است .

بشو او ریشابوگو کار که بی پول نوبوخه
 آبه جه چا اوسادن بی دوخالی دول نوبوخه
 مردمان مراگوئیدی تو میرزا آمره چه کنی
 بگو او احمقانه پری که بی غول نوبوخه
 تا آدم علم نداره میرزا جواد مدیر نیبه
 مشدی اسمال وجوهات میان لول نوبوخه
 تا که راه ساخته نبه آدم نیشه یابو نایه
 راه رشت تا به الی شوستر و دزفول نوبوخه
 اون ایساریسمانه جورمن چویالانچی بزمین
 مرا وراضی کودن کار کج و کول نوبوخه
 سیلی امرا نتانی سرخا کودن تی جولانا
 سرخه آب و سفیدآب هرگز تیره جول نوبوخه
 سینه صاف خوابه آوازه ششدانگ واسی
 چهچه بولبولی با سینه مسلول نوبوخه
 پول بوشو کوتر بوشو ایوای می کوتر زاکان
 دین بوشو وطن بوشو لقمه ماکول نوبوخه
 قاش بنه سرمه بکش سرخاب و اسین تی دیما بوشور
 ترا بکوش صورت تو صورت مقبول نوبوخه

۱- اشاره به آقا محمد اسماعیل کسمائی که از همقدمان اولیه
 میرزا کوچک خان و به بیماری سینه مبتلا بود .

برو به آن ریش بگو که کار بی پول نمیشود
 آب از چاه برداشتن بدون چوب و خاله (گرد خاله)
 و دلو نمیشود .

مردم بمن میگویند تو با میرزا چه میکنی
 بآن احمقها بگو پری که بی غول نمیشود
 تا کسی عالم نباشد میرزا جواد مدیر نمیشود
 مشهدی یا سماعیل در اداره و جوهات متگ نمیشود
 تاراهی ساخته نشود نه آدمی میرود و نه یا بوئی میآید
 راه رشت تا شوش رود ز فول امتداد پیدا نمیکند
 ریسمان باز بالای طناب است من مثل مسخره ها
 روی زمین .

باید مرا راضی کرد گج و گوله اندیشیدن خطاست
 با سیلی نخواهی توانست چهرهات را سرخ گردانی
 با سرخاب و سفید آب ، چهره چهره طبیعی نمیشود
 برای آواز شش دانگ سینه صاف لازم است
 با سینه مسلول ، چهچه بلبلی امکان پذیر نیست
 پول رفت و کبوتر رفت افسوس از جوجه کبوترها
 دین رفت و وطن رفت لقمه خوراکی نمیشود
 با بروخط بگذار بچشمها سرمد بکش بچهره سرخاب بعال
 صورتت را بشوی .

خودت را بکش ، صورتت با این کارها زیبا نخواهد شد

ای جهانگیراً تی چشم واکون دونیایه بیدین
 قدمی چند اوسان دریا و صحرای بیدین
 روز بازار ریشه بی ریش پسه هنه که ایسه
 ریش اگر خوابی بوشو مشدی علی شایه^۳ بیدین
 شیخ فاندرباقیر کمر^۴
 اهل کسمایه بیدین آخونده رسوایه بیدین
 عبد موقوفه و یا آقای^۵

شید شیدی او واله و شیدایه بیدین
 شیشه مرفین یا آقای حاج میرزا مم رضا^۶
 مدرس حاجی سمیع کش، آقای حاجایه بیدین
 شیخ محمود کسن دشتی کسمائی بو بو
 هیئت و کمیته و اجزاء و اعضا یه بیدین
 ابوله دکترا بول قاسم^۷ ارزاق بو بو
 مو برو ، خم به سبیل طره^۸ عذرایه بیدین
 سید ... بپا دزد قلی^۸ روحش شاد

۲- نام فرید مرحوم کسمائی ۳- علیسایه هوشکی مردی نند فام
 و قویهیکل بود و به پهلوانان اساطیری میمانست ۴ و ۵ - به
 ملاحظه حفظ نزاکت نام دو نفر مزبور که از علماء روشنفکر و با
 تقوی بودند ذکر نشد .

۶- عضو هیئت اتحاد اسلام که سابقاً " رئیس احسن ایالنسی -
 کیلان در دوران مشروطیت بود ۲- مقصود دکترا ابوالقاسمخان
 فرید است ۳- از دردان مشهور کیلان

ای جهانگیر چشمت را باز کن بدنیا نگاه کن
 چند قدم بردار به دریا و صحرا بنگر
 روز بازار ریش است بی ریش پس است همین است که هست
 مرد ریشوا گردلت خواست بعینی شهدی علیشاه را نگاه کن
 شیخ فلان را با قرگمزش نگاه کن
 اهل کسما و آخوند رسوا را بنگر
 بنده موقوفه و یا آقای

که شید شیادی او همچون واله و شید است
 بشیشه مرفین یا آقای حاجی میرزا محمد رضا
 در گنج مدرسه حاجی سمیع بجای آقا بنگر
 شیخ محمود که اهل کسن دشت میباشد کسمائی شده
 هیئت و کمیته و اجزاء و اعضا را نگاه کن
 ابول، دکتر ابول، مسئول توزیع خواروبار شده
 مو بر رو و خم بسبیل زلف عذراء یثرا بنگر
 سید... را بیا دزد قلبی روحش شاد

اونی ریش. سفید و ممانانه بیدین
رشته مالیه بگرد جیره بیدین جورا بپا
دور دورانه بیدین و خر خرما یه بیدین
رشتی و ویشتائی و بیکسی و دربـدری
کمینه دیلاخائی صخره صمايه بیدین
ورزا و مفرش! خر خنده کونه از ته دل
غوله منحوسه بگول خلعت دیبایه بیدین

ریش سفید و حنا گذاشته‌اش را بنگر
 گردش کن در اداره دارائی رشت پائین را نگاه
 کن بالا را بپا .
 گردش روزگار را بنگر و خرماي خرا نگاه کن
 رشتی و گرسنگی و بیگسی و آوارگی ؟ .
 دل کمپته بسان صخره صماست
 گاو نر و مفرش . خرا از ته دل می‌خندد
 دردوش غول من عوس خلعت دیبارا نگاه کن

حاجی احمد کسمائی^۱ (مرد شماره ۲ جنگل) که اقوام و بستگان
 زیادی در کسماورشت داشت همگی تحت نظرش بوده ویرا یاری می
 نمودند از مقام و موقعیت خویش بسیار مغرور شده بود اونمی
 توانست بر اثر همین غرور و کمی هم بی سوادى و نداشتن آگاهیهای
 سیاسی قدرتی را که توجه و اراده ملت باو تفویض داشته بود
 بخوبی اعمال نماید و از همین جاست که کسمائی به توصیف
 رویاهای وی میپردازد .

۱- این شخص با گوینده اشعار گیلکی اهل یک آبادی بوده و
 نسبتی با هم نداشته‌اند .

چه آراشیم فاگیریم قزوین و طهرانه عمو
 چه اوراشیم فوخوسیم ملک خراسانه عمو
 همه راهه نیشانیم پا کارایجا راهدار ایجا
 بفقان آوریمی جمله افغانه عمو
 نه پونه و اخالیمی نه شهر ناکپوره پسر
 الله آباد دکن دارنی و ملتانه عمو
 نه سومنات و نه گجرات و نه رامپوره داداش
 نه شکارپور و نه بامپور و نه سیلانه عمو
 نه من و مدرس و دهلی و اخالیم نه بمبئی
 نه بنارس نه مجهلی ونه گوکانه عمو
 چه باکوشیم تیفیلیس و چه تفلیس تا کونائیس
 چه کوتائیس بیاطوم دس بگریبانسه عمو

براره گفتنیره جمله قفقاز می شینسه
 و اجور پلا کونم جمله ایرانسه عمو
 ابجارانه دینی می ایلجاره فانسدری
 من حسین کاشیم و رشت می کاشانسه عمو
 از کول ماسوله تا پسخانه پل مال اماست
 ید بیضا می دسه چوماق می شعبانسه عمو
 حاجی هاروت فسونسازم و فومسن بابل
 هر کی هرچی بوگویه در خط بطلانسه عمو
 افتربنده دینی باستیله پاریسه بیدینسن
 خد من یوسف و اون چه زندانسه عمو

از این راه میرویم قزوین و طهران را فتح میکنیم ای عمو
از آن راه به ملک خراسان هوار میشویم ای عمو
در هر راهی یک پاکار و یک راهدار می‌گماریم
و کشور افغانستان را به فغان می‌آوریم ای عمو
نه از پونه دست بر میداریم نه از شهر ناکپور ای پسر
نه الله‌آباد نه دارنی و نه ملتان ای عمو
نه سومات و نه گجرات و نه رامپور و داداش
نه شکار پور و نه بامپور و نه سیلان را ای عمو
نه از من و مدرس و دهلی صرف نظر میکنیم نه بمبئی
نه از بنارس و مجهلی و گوگان ای عمو
از بادکوبه به تغلیس میرویم و از تغلیس به کوتائیس
و از کوتائیس به باطوم ، دست‌بگریبان ای عمو
برای برادرم بگویم که تمامی قفقاز مال من است
و باید اینطور بخاک کشور وسعت بخشم ای عمو
آیا مزارع برنج و اجتماعی را که برآه انداخته‌ام می‌بینی؟
من حسین گاشی هستم و رشت‌گاشان من است ای عمو
از تپهٔ ماسوله تا پل پسخان بما تعلق دارد
ید بیضا دست من است چماق هم‌آزدهای موسائی من
من حاجی هاروت افسونگرم و فومن بابل من است
هرکس هرچه بگوید خلاف و در خط باطل است ای عمو
این فتر بند را که می‌بینی بعین مانند زندان باستیل
پاریس است .
من رخسار یوسفی دارم و آنجا چاه زندان است ای عمو

آسیابسم من و گیلانسه همه خوردا کونم
اونکه می گازه دی نیشه میرزا کوچکخانه عمو

رشتی باز حرف زنه از روی هذیان هوزاره
باز هوس داره ببه رعیت ایـــــران هوزاره .

یاخایه باز بوخوره فریب شیطانه مگر؟

باز بیاد بامو فیلا خواب پریشان هوزاره .

چی کم از دو لتمی؟ هیچمگرازه هیچ کم به؟

من تبر دارم و داس سی دوتا دندان هوزاره .

آمه پولا کی داره؟ حاجی علی احمد کور

آمه زورا کی داره؟ غول بیابان هوزاره .

آمه عقلا کی داره؟ در توی طهران ای نفر

آمه ریشا کی داره؟ رستم دستان هوزاره .

آمه عزم و آمه حزم و آمه فکرا کی داره؟

حاجی نطقه کی داره؟ اولال شعبان هوزاره .

گیدی جنگ تمانه بوصاف صادق رشتیه بیدین

آمه دشمن کندوجه جاهل خلقان هوزاره .

بگفتیم رنجبریم و ها گیم برنج بریم

آمه حکم و آمه حاکم آمه فرمان هوزاره .

شعبه خون آمه سرودیم شمه مال آمه مایه

بج شمشیربج خنجر بج چوکان هوزاره .

بج آمه سرتیب و توپ آمه مارشاله آقا

بج آمه توپ کرویبه توی میدان هوزاره !

آسیابم من و گیلان را تماما " خرد خواه هم کرد
اونگه ندانم با و کارگر نیست میرزا کوچک خان استای عمو

یا للعجب ، رشتی باز دارد هذیان میگوید
باز هوس تابعیت ایران بسرش زده است شگفتا
یا باز در مقام فریب خوردن از شیطان است .
باز ، خواب آشفته بیاد فیل آمده است ای عجب .
از دولت بودن چه کم داریم ؟ - هیچ - مگر از
هیچ چیزی کم میشود ؟

من هم داس دارم هم تبرو هم سی و دود ندان ای عجب
ثروت چه کسی بثروت ما میرسد ؟ حاجی علی احمد کور
چه کسی هم زور ماست ؟ غول بیابان ای عجب
عقل ما را که دارد ؟ در طهران فقط یک نفر
چه کسی هم ریش ماست ؟ رستم دستان ای عجب
عزم و حزم و فکر ما را چه کسی دارد ؟
چه کسی هم سنگ بیان حاجی است ؟ آن شعبان لال ای عجب
میگویند جنگ پایان یافته است رشتی ساده دل را نگاه کن .
دشمن ما انبار برنج است مردم نادان ای عجب
میگفتیم رنج بریم و اکنون میگوئیم برنج بریم
حکم و حاکم و فرمان ما محدود و بی همین امر است ای عجب
خونتان به سروروی ما دارائی شما مایه ما
برنج برای ما هم شمشیر است هم خنجر و هم چوگان ای عجب .
برنج سرتیپ و توپ مارشال ماست آقا
برنج ، بمنزله توپ گروپ ما است در میدان جنگ ای عجب .

ایتارشت چابکنم یکسال دیگر تو بیدی—
دینه بی هیچکس جانکه تعان هوزاره .
کودتا خایم کودن کوهه دوتا خایم کودن
هرچی گید شیمیره بیگید جه فحشو بهتان هوزاره .

در اشعاری که ذیلاً " بیان میشود کسائی به اقتدار زاید از حد حاجی احمد کسائی که خود را مالک مال و جان مردم تصور مینموده و مستردین از شناسائی یک چنین اقتداری را به زجر و عقوبت تهدید مینموده حمله کرده است همچنین از وصول عشریه که بمنظور ادامه موجودیت جنگلیان از درآمدهای جنسی مالکین دریافت میشده و سبب نارضائی اعیان و اشراف و روحانیون ثروتمند گردیده که اجتناعی بهمین مناسبت در مسجد جامع رشت ترتیب داده بودند اشاره نموده است .

وا نوه با بزنی تا آبه انگور بوبوخسه
وادیکه فو بزنی تا امیره سور بوبوخسه
ساکوده . . . در آخر نفس آما بو گفت
خیمه تو برپا بوکون تا حور مقصور بوبوخسه
واشیمه ملکا فادید ماله فادید جانه فادید
بی صدا تام تول بزه چشم شما کور بوبوخسه
اردناس بگو جه فردا صبح زود نیمیز گره
تا می چوم وا بوبوخه واغوشیپور بوبوخسه
وامراسلام بدید از چپ و راست پیر و جوان

تا یکسال دیگر رشتی بسازم که خواهی دید
 در تن هیچکس شلوار نیست ای عجب
 کودتا خواهم کرد گوه را خواهم شکافت و دوتا کرد
 شما از فحش و بهتان هر چه دلتان میخواست
 در حق من بگوئید .

باید ناو را لگد بزنی تا آب انگور بچکد
 باید زیر دیگ را فوت کنی تا سورمان راه بیفتد
 سگ توله . . . در آخرین لحظه عمرش بمانگفت
 خیمه‌ای بر افراز تا حور ، مقصور شود
 باید ملگتان را بدهید مال و جانتان را هم بدهید
 بی صدا ، ساکت و آرام ، چشمتان هم گور ،
 ای اردنانس . بگو از فردا صبح زود ، تاریک روشن
 تا چشم باز شود از خواب ، باید صدای شیپور بلند شود .
 باید پیرو جوان ، از چپ و راست بمن سلام بگویند

هر کی بی هر جا ایسا ار خود قونسور بوبوخه
 من دزد بیس تو منی نیم مرآبدین و بشناس
 وا آمه جیب و کسه دهب بسر پور بوبوخه
 تا بکی قدیمه سر قدیمه پا قدیمه زور
 تا بکی دور دور سردار منصور بوبوخه
 حاجی سید رضی از قول اما پیشید بیگید
 هتو بس تگان نوخور تا که عمل جور بوبوخه
 پارلمان حاجی ، وزیر حاجی سنا حاجی همه
 بعد از این کرناف عروا جای طنهور بوبوخه
 ظاهرا " گوئیدی که من احمد لاینصرفم
 منصور هر که ایسه واخوره مجرور بوبوخه
 باغبان خربزه باور خوب و خوش طعم و لطیف
 و اهتو شیرین به شکر لاهور بوبوخه
 پولوا وا پیدا کودن هر کی شینه هر جا که نا
 حق چیه قانون کیه کاروا با زور بوبوخه
 هوسا گفتید شاعران ای دلیل دودلبرنداره
 هسا گیدی لات پاتان ای زن دوشوهر نداره
 یا خدا و ابخائی یا خرما یه جفت القلم
 عاشقی بی پول نیبه عشوه که چادر نداره
 من گویم من نویسم من والیسم من مهرزمن
 هر کی او قرا خایه چشم بزبور نداره

هر که و هر جا باشد ولو شخص قونسول باشد
 من دزد بیست تومانی نیستم مرا ببین و بشناس
 باید جیب و بغل ما سرتاسر پر باشد
 تا بگی سرو پا و زور دوران قدیم
 تا کی قدرت سردار منصورها باید دوام یابد
 حاجی سید رضی از قول ما بگوئی
 همینطور بمان تکان نخور تا که عمل بها تمام رسد
 حاجی هم پارلمان است هم سنا و هم وزیر
 از این بعد بجای کرنا باید صدای طنبور بگوش برسد .
 گویا میگویند که من احمد لا اینصرفم (صرف نمیشوم)
 هر کس منصرف باشد طبعاً " مجرور خواهد بود
 ای باغبان خربزه‌های بیاور که خوب و خوش طعم و لطیف باشد
 و آنقدر شیرین باشد که به شکر لاهور طعنه بزند
 باید پول را یافت مال هر کس و هر جا باشد
 حق چیست قانون کدام است کارها باید بازورا انجام گیرد .

شا عران در سابق میگفتند که یک دل دود لبر نمیتوانند داشته باشد
 و اکنون لات پاتها میگویند یگزن دوشوهر نمیتوانند داشته باشد
 یا خدا را باید بخواهی یا خرما را جف القلم
 عاشقی که بی پول نمیشود ، چادر که عشوهای ندارد
 من میگویم ، من می نویسم ، من می لیسم ، من مهر می زنم
 هر که نظرش به قر و غمزه است بر زر و زیور توجه ندارد

من تانم عیسی بېم کار میره اقسانه برار
 دانی کیره مشکله اونکه ایتا خر نداره
 پادشا بستن مگر کار داره جان داداش
 زور بوکون قورباغه فیل به شکل دیگرنداره
 مرا جمخته ایچی ورنه شوئیمی اسمان جور
 حیف صدحیف می بال سه چار تاشه پرننداره
 پیچاکی دنبه دینه سگ که شکمه فاندیره
 باکی از علفله صحرای محشر نداره
 مرغا وا دانه بدی اردک رجو کوته سخن
 آنهمه زار و زبیل مرد قلندر نداره
 عشاگیدی فاندیمی نیم عشره چی ارزاقه چی
 می حقه فادانره مسجد و منبر نداره
 من کم از نادربوبوستم؟ واللہ چی، بتخت سر
 می غم و غمه یقین کاوه آهنگر نداره
 اردنانس بگو آگله من هما قصابمه
 کاردره ساطوره^۱ فربه و لاغر نداره
 اردنانس فارسی بوگو صدای شتر میکنه حاجی
 حاجی ورجه یقلم آقا ونوکر نداره

۱- اشاره به شعر لافونتن فرانسوی موضوع قورباغه که هوس فیل شدن داشت.

من میتوانم عیسی مسیح شوم ، کار برایم آسان است
 میدانی برای که مشکل است آنکه یک خسر ندارد
 شاه شدن مگر گاری دارد برادر عزیز
 زور بزنی قورباغه قیل میشود نه شکل دیگر
 یک چیز زحتم میدهد و الا با سمانها میپریدم
 افسوس و صد افسوس که سه چهار شهر در بالم وجود ندارد
 گربه که دنبه را ببیند و سگ که شکمبه را نگاه کند
 هیچ باگی از غلغله صحرای محشر نخواهند داشت
 بمرغ باید دانه داد برای اردگرد آب خوراکی ریخت سخن کوتاه
 مرد قلندر اینهمه زار و زبیه ل نمیزند
 عشریه (مالیات ده یک) را میگویند نمیدهیم
 نیم عشر را چه ؟ خواربار را چه ؟
 برای دادن حقم مسجد و منبر لازم نیست
 من چیزی از نادر کم دارم ؟ - نه والله... - مرده شورا
 غم و غصه ام را مسلما " گاوه " آهنگر هم ندارد

ای اردنانس . باین گله بگو قصاب همگیتان منم

برای گارد و ساطور فربه و لاغر یکی است

اری اردنانس بزبان فارسی بگو صدای حاجی

صدای شتر است

در نظر حاجی ارباب و نوکر در یک ردیف اند

درگیر و دارپیشنهاد دولت به جنگلیان در زمان نخست وزیری
و ثوق الدوله عاقد قرارداد ۱۹۱۹ میلادی با انگلستان که منجر
به لشکر کشی دولت به گیلان گردید حاجی احمد کسمائی تسلیم
و میرزا کوچکخان و اتباعش راه هجرت به شرق گیلان و منطقه
تنکابن و محال ثلاث را در پیش گرفتند، کسمائی در اشعار خود
افکار حاجی احمد را پیش از تسلیم و بعد از آن ترسیم میکند و
کارهایی را که موافق مصالح عامه انجام نگیرند و مال و عاقبتشان
قابل پیش بینی است نشان میدهد.

حاجی از تخت بیجیر بایه بگو خهلی خیره
بچه امید دینه حاجی وطن در خطره
خو ریشا و ابینه و زرد عبا فاکشه بکول ؟
پس بگو حاجی جه اوضاع جهان بی خبره
صبح مامور جه عدلیه جه نظمیه آیه
گاه عارض بابایه که پدره که پسره
همه چه طاقت آوردن تانم و می دشمن
اوکلاه دو دم بوق و شال کمره
حاجی تی پای دیمه گنده و کاوله بیدین
توی او جوش و خروش بیچاره بلبله بیدین
اسپله آب درون گیر بوکوده ماشک میان
خوره دست و پا زنه انی تغافله بیدین
حاجی کیسو تیره بازو نوبوخته باور ناری

حاجی از تخت بزیر آید؟ پس بگو خیلی خراست
 بچه امید چنین کاری بکند در حالی که می بیند
 وطن در خطر است
 ریشش را بترشد و عبای نائینی را بدوش بگشد؟
 پس یکبارہ بگو کہ حاجی بی خبر از اوضاع جہان است
 صبحها از دادگستری و شهربانی مامور می آیند
 عارض پرونده ها گاهی بابا است گاهی پدر و زمانی پسر
 من طاقت تحمل همه چیز را دارم و تنہا دشمن من
 آن گلاہ دو دم بوقی و شال و کمر است

ای حاجی . جلو پایت ، کندہ و گاول را نگاہ کن
 درگیر و دار این کشاکش و اوضاع ، بہ بلبل بیچارہ متوجہ باش
 اسپلہ (ماہی قوی) در میان آب ، وسط
 ماشک (دام) گیر افتادہ
 دست و پائی میزند . تغافلش را باش
 ای حاجی ، گیسو گذاشتن بازوی توانا بحساب نمی آید .

تی کله سره میان موقع کاکله بیدین
تو اگر گیلانه کش فکر و جاهت بوکونسی
آپیله دریا یه رو فکر ایتا پله بیدین
کج تلمبارکه تان نهار ولی بداپسی
زه بزه تو حاجی حرص و تموله بیدین
شیخ محمود ورامینی تامینا نازم
پاچه آخوندا بپا رستم هر قوله بیدین
حاجی تو ترا بوکوشی میرزا کوچکخان نبهی
ای خدا میرزایه پایان تحمله بیدین
روح ایران گرفتار و آمه حاجی حکیم
باشی نسخه عناب و قونقلسه بیدین

اگر باور نداری در میان سرکچلت ، وضع گاکلت را ببین
 تو در این گوشه گیلان اگر در فکر کسب و جاهت باشی
 روی این دریای بزرگ فکرا حداثت یک پل کن
 گرم پیله در میان تلمبار بعد از خوراک برگتوت ظهر
 از تنیدن بازماند تو حرص و تمول حاجی را باش
 بنازم به تاملین شیخ محمود و رامینی
 آخوند پست قد را بپا ، رستم هرگول منش را نگاه کن
 حاجی . اگر خودت را بگشی میرزا کوچکخان نمیشوی
 خداوندا . صبر و تحمل میرزا را ببین چه اندازه است
 روح پیران بیمار است و ای عجب که نسخه
 عناب و قرنفل حکیم باشی ما را نگاه کن

دیدار مناظر دلربای طلوع و غروب خورشید در افق پهن‌اور
 دریای خزر و حرکت امواج که غالباً " با غرش رعد آسائی همراه
 است و مشاهده جاندارانی که علی رغم هیاهوی مخلوقات زمینی
 در آب زندگی نموده و همگیشان ساکت و صامت‌اند تفکراتی از نوع
 افکار فلسفی به دماغ آدمی خطور می کند .
 کسمائی در اشعار زیر ، خود را از مشاغل و کشمکشهای سیاسی که
 توأم با بسیاری از ناکامیها و نابسامانیهاست دور و به غلغله
 دریای خزر و امواج کف آلود و جوش و خروشش متوجه ساخته و
 غرق در یک سلسله افکار فلسفی و محو تماشای مناظر طبیعی
 است .

بیا بیشیم دریا کنار موجانه ور فورشانه سر
 اویا کز جنس بشر، پیدانیبه ، ماده و نر
 کف به لب جوش زنان غلت خوره غره گونه
 سبزه دریای خزر ، مثل ایتا شیرک نر
 اویا کز جوش و خروش ، حرفی نایه به آمه گوش
 غیر یرلیغ طبیعت نیدینی به آمه ور
 دلا چون مشعل افرخته به دریا بز نیم
 تا ودیم رقص کنان کفش جه یا خود جه سر
 بیدینیم دریا دورون بیشتر از صحرامیان
 جنس جاندار همه گوش بحرف نوبر
 آپله دریا دورون نشنوی یک حرف جفنگ
 چشمیدی گوشیدی بی گب به معانی و صور
 شب دینی ماه خصوصا " به چهارده فربه
 نیدینی آبه دورون جزمین یک تن لاغر
 صب دینی خورشید ، جیب افقا پاره بوکود

بیا برویم کنار دریا پهلوی موجهاشنها و ماسه‌ها
 آنجائی که از جنس بشر، نه ماده و نه نر پیدا نمی‌شوند
 آنجائی که دریای سبز خزر جوشان و کف آلود
 همچون شیر نری می‌غلطد و می‌غرد
 آنجائی که از جوش و خروش آد میان سخنی بگوشمان نمی‌رسد
 و بجز مناظر طبیعی، چیزی به چشمان نمی‌خورد
 دل‌های آگنده به هوی و هوس را همچون مشعل روشن به دریا بزنیم
 کفش را از پا و خود را از سر بگیریم و رقص کنان دور بیا ندازیم
 بنگیریم در میان دریا، بیشتر از میان صحرا
 مخلوقات جاندار را که همه‌شان به شنیدن حرف تازه گوشند
 در میان این دریای بزرگ یک حرف مفت و
 جفنگ نخواهی شنید .
 همه‌شان ساکت و صامت چشم و گوششان را به
 دیدن و شنیدن معانی و صور فرا داشته‌اند
 هنگام شب، ماه را مخصوصاً " در شب بدر،
 چاق و درشت خواهی دید .
 و در میان آب بجز من، یک تن ضعیف و
 لاغر نخواهی نگریست .
 صبح می‌بینی خورشید را که گریبان افق را
 پاره کرده نمایان شده‌است

نه بپا موزه داره هرگز نه بر سر چادر
 گاهگاهی دینی آموجانہ احراما بدوش
 بعدیک لحظه نه از موج و نه احرام خبر
 مثل شمشیر برهنه همگی آبه میان
 لخت و و عور ، نه ایتا پشم داره نه ایتا پر
 دائما "رقص کنان غوطهور از عرش بفرش
 مثل ناهید گهی زیر و زمانی به زیر
 ترا مانسته گیدی آب درون هیکل ایسا
 نصف ماهی قشنگ . نصف دگر نوع بشر

۱- حوله سفیدی که زایرین کعبه در موسم انجام فریضه حج
 بدوش میگیرند و بر تن میکنند .
 عشق و وصال و تمتعات جسمانی گهگاه در زندگی انسانها
 تحریک میشود و ملالتهای روحی را تا حدی جبران و یا تخفیف
 میدهند. کسمائی درگیر و دار ناکامیهای سیاسی ، به عشق و وصال
 رو می آورد و کامیابیش را از خرمن حسن و جمال دخترکی صبیح
 بزبان شعر ترسیم میکند

و حال آنکه نه در پایش هرگز موزه‌ای است
 و نه بر سرش چادر
 جها را مینگری که گاهی احرام بدوش گرفته‌اند
 یک لحظه بعد نماز موج اثری است و نماز احرام خبری
 مخلوقات همچون شمشیر برهنه در میان آب -
 لخت و عورند، نه هیچکدامشان پشم دارند و نه پر
 دائم رقص گنان از بالا بیائین غوطه‌ورند -
 همچون ستاره ناهید که گاهی زیر افق است و
 زمانی بالای افق .
 هیگلی شبیه بتو میگویند در میان آب است
 که نیمش ماهی زیباست و نیم دیگرش نوع بشر

چه خوب دبسته روزگار گریه میان ناله میان
 رشته مهر و دوستی ، من دو هفساله میان
 او سرخه دیمانه بیدین بوق زنه سبزه تان
 امست چشمانه بیدین غلت خوره ژاله میان
 مرا واپرسیدی اشان تی داغ دل از چی بوبو
 بوشو گلستان دورون داغه بیدین لاله میان
 تی مو پریشانه کوره به روی همچون گل تو
 ماه شب چارده مانه ، دور زنه هاله میان
 می پا لیزه خورده بوشو ایتاخورم چاله دورون
 می دیل جیلیس کسته دکفت ، آهوی پاماله میان

ضعف نیروی ایمان و صداقت در میان افراد ، کسمائی را آزرده و
 دلتنگ می سازد و به گوشه گیری و انزوا و زندگی طبیعی و به ترک
 علایق و پشت پا زدن به لذات سوق میدهد حیاتی آرزومی کند
 بی دغدغه و فارغ از جنجال و قیل و قال و دنیائی فرخنده و
 تابناک که خورشید صفا و حقیقت در آسمانش طالع باشد .

بیا بیشیم کوهانه جور ، دور جه آدم کلکــا
 دوکونیم گالش جور ، کسوت ماتم کلکــا
 بنوشم سبزه میان ، قله کوه ، شام و سحر
 آب با مشت جه او چشمه زمزم کلکــا
 ببهیم یکدل و یکرو فوکونیم آگبانسه

در میان گریه و ناله ، چه خوب محکم کرد روزگار
 رشتهٔ محبت و دوستیم را با دختری چهارده ساله
 نگاه کن به چهرهٔ سرخ فامش که چسان در میان ژاله غلت میخورد
 از من می پرسند داغ دلت از چه شده .
 برو در گلستان و داغ را در دل لاله بنگر
 مویت ای دختر به روی چون گلت پریشان است
 و بماه شب چهارده میماند که هاله‌ای آنرا احاطه کرده باشد
 پایم لغزید و به گودال خوبی فرو رفست
 دلم سر خورد و میان جای پای آهوا افتاد

* * *

بیا برویم بالای کوهها ، دور از آدمیزاد ای دختر
 بسان گالشها ، لباس مصیبت بپوشیم ای دختر
 در ستیغ کوه ، میان سبزه‌ها ، صبح و شام
 بامشتهای خود ، آب ، از چشمه‌های گوارا بنوشیم ای دختر
 یگدل و یگرو باشیم . از حرفهای فریبنده دست برداریم

۱- گالشها (دهقانان کوهی) معمولاً " لباس تیره و مشکی که
 خود می بافند (شال) به تن میکنند .

ندهیم کسره ندیم فتحه ندیم ضم کلکـا
 بیدینیم دورنمای وطنه مست و خـراب
 مثل ای کلافه کج درهم و برهم کلکـا
 وا بدیم جنس دویا دور فیشانیم جادبازه
 نداریم کار به مکلا و معم کلکـا
 نشکنیم خالانه از بهر خومه یا که کومه
 نسازیم خانه به ا عرصه عالم کلکـا
 بکن اپیرهنه محتاج سوزن نبهـی
 وابین انگشته مخور غصه خاتم کلکـا
 فادهیم جمله دونیایه به ا دنیا داران
 گاه بی ریش ، گهی ریش مسلم کلکـا
 پسر بی پر به حضرت آدم پسره
 دختر بی مرد به حضرت مریم کلکـا
 صبح گرما بوش از آفتاب شب بوخوس دارانه جیر
 دلا خالی بوکون از شادی و از غم کلکـا
 فاند یریم از اثرات طبیعت دنیا دورون
 گر بخواهی شب و روز عیش فراهم کلکـا
 تی خورم موتی زره تی قد موزون تی علم
 بوکونیم جنگ به ا اوضاع عالم کلکـا

- ۱- اشاره به کسانی که در املاء واژه‌های عربی مصطلح در زبان فارسی حساسیت دارند و آنرا جزء معلومات خویش می‌پندارند .
- ۲- نوعی ابریشم .

نه کسره بدهیم نه فتحه نه ضمه ای دخترک
 به دورنمای وطن بنگریم که چگونه مست و خراب افتاده
 همچون یک کلا فکج ، درهم و برهم است ای دخترک
 از جنس دوپا کناره بگیریم و جادو و جملبول بازی را دور بریزیم
 به عمامه بسرها و کلاهیها کاری نداشته باشیم ای دخترک
 شاخه های درخت را بنفع آشیانه پرندگان
 یا جایگاههای موقت نشکنیم
 و در عرصه عالم اساساً "خانه ای نسازیم ای دخترک
 این پیراهن را از تنت درآر تا محتاج سوزن و دوخت و دوز نشوی
 انگشت را ببر تا غصه انگشتر را نخوری ای دخترک
 همه دنیا را به این دنیا دارها بدهیم
 که گاهی بی ریش اند و زمانی ریشدار ای دخترک
 پسر بی پدر حضرت آدم است ای پسرک
 و دختر بی شوهر حضرت مریم است ای دخترک
 صبحها از حرارت خورشید گرم شو و شبها زیر درختان بخواب
 و دلت را از شادیها و غمها آسوده ساز ای دخترک
 بنگریم آثار طبیعت را در این دنیا گسترده
 چنانچه آسایش حقیقی مدام آرزو داشته باشی ای دخترک
 با موی زیبایت ، زره و قد و قامت موزون و رسایت
 با اوضاع و احوال دنیا در مبارزه باشیم ای دخترک

و بالاخره آخرین شعر میرزا حسین خان کسمائی در اطراف
مصاحبه^۶ خیالی حاجی احمد با تاج السلطنه دختر ناصرالدین شاه
سروده شده است .

حاجی : اما یه وقتی داشتیمی آواز ساز شازده خانم
سید ابوالقاسم بو صوت حجاز شازده خانم
می آبادانی باغه دبو پیاز شازده خانم
می تلارکه کپه ریحان و ناز شازده خانم
دوتا کرچی داشتیمی مواجی دوزده ماهه
ایتا بو ایپچه کوتا ایتا دراز شازده خانم
هسا شیطان مرا که وقتی می اوقات تلخابه
واکنم ز کسما و بشم شیراز شازده خانم

تاج السلطنه : منم یه وقتی داشتیم چشم دل آزار ایحاجی
منم یه وقتی داشتیم رونق بازار ایحاجی
یه روزی بود این قدم سرو گلستان توی ری
یه روزی بود این مویم مثل شب تار ایحاجی
یه روزی بود این رخم برگ گل سرخ هلو
گل خوشرنگ گل خوشبو گل بی خار ایحاجی
یه روزی بود این گوشا و آب رنگ گردنم